

УДК 378:374

О.Ф. ЄВСЮКОВ,
кандидат педагогічних наук, доцент
Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУ САМООСВІТИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті висвітлено питання ефективності організації навчально-виховного процесу для майбутніх викладачів вищої аграрної школи в умовах магістратури, зокрема процесу самоосвіти. На основі здійсненого аналізу різних поглядів відомих дослідників уточнено сутність поняття «самоосвіта майбутнього викладача вищої аграрної школи». Запропоновано методико-педагогічні заходи підвищення ефективності процесу самоосвіти майбутніх викладачів вищої аграрної школи в умовах магістратури.

Ключові слова: ефективність, самоосвіта, майбутній викладач, магістратура, діяльність.

Вступ. Реформа, що відбувається в наш час у вищій освіті, пов'язана за своєю суттю з переходом від парадигми навчання до парадигми освіти. Одним з основних завдань вищої освіти, що визначені положеннями Закону України «Про вищу освіту», Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку освіти в Україні», іншими державними освітніми документами, є створення належних умов для забезпечення країни якісним трудовим потенціалом шляхом задоволення потреб особистості, суспільства і держави в освітніх послугах з підготовки робітників з орієнтацією на формування творчої, духовно багатой особистості. Вирішення зазначеної вимоги неможливе без формування творчої особистості майбутнього викладача вищої школи, здатного до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. У цьому плані слід визнати, що самоосвіта майбутніх викладачів є не просто важливою формою освітнього процесу, а повинна стати його основою. Зазначене не можливо реалізувати тільки шляхом передавання знань у готовому вигляді. Необхідно перевести майбутнього викладача з пасивного споживача знань в активного їх творця, що вміє сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її рішення, знайти оптимальний результат і довести його правильність. У сучасних умовах такі вміння повинні формуватися і набувати розвитку в процесі самоосвіти.

Посилення ролі самоосвіти майбутніх викладачів вищої аграрної школи означає принциповий перегляд організації навчально-виховного процесу в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи», який повинен будуватися так, щоб розвивати уміння самостійно вчитися, формувати в майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів здатність до саморозвитку, творчого застосування здобутих знань, способів адаптації до професійно-педагогічної діяльності в сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох років навколо проблеми самоосвіти виникали і продовжують виникати наукові суперечки, в результаті яких народжуються різноманітні погляди і формуються методологічні і методичні позиції. Незважаючи на їх досить суттєву різницю в змісті і твердженнях, ці погляди і позиції не мають антагоністичного характеру, а відображають просто різні точки зору, які в цілому ряді випадків відрізняються одна від одної непринциповими якісними характеристиками.

Наукові аспекти професійної самоосвіти, самовиховання, залишаючись актуальними і багатограними в усі часи, порушувалися Г. Коджаспіровою, Н. Тализіною, В. Найдьоном, Н. Брюхановою, М. Заборщиковою, О. Лебедевим, В. Лутанським, І. Наумченко, П. Пшебильським та ін., які розкривають теоретичні основи педагогічної самоосвіти, загальну концепцію її стимулювання, обґрунтовують взаємозв'язок між самоосвітою та ефективністю професійної діяльності вчителів тощо.

Проблемою формування самоосвітньої компетентності займалися такі вчені, як: Н. Бухлова, М. Кузьміна, Н. Кубракова, П. Осипов, Н. Половнікова, В. Скарнь та ін. Особливу увагу дослідники приділяли готовності до самоосвіти і пошукам шляхів для її формування (С. Мельник, Г. Сериков, А. Трофименко та ін).

У наукових доробках досліджуються такі напрями: історичний і соціальний аспекти самоосвіти (Л. Айзенберг, А. Громцева, Г. Закиров); сутність, особливості і функції самоосвіти, її місце в професійній діяльності (Т. Воронова, С. Єлканов); роль і місце самоосвіти в системі неперервної освіти, зокрема забезпечення ефективного функціонування на різних життєвих етапах (А. Даринський, О. Савченко, М. Солдатенко, В. Турченко); самоосвіта як інтенсивна форма підвищення кваліфікації (Т. Браже, Л. Ващенко, Ю. Кулюткін, Н. Косенко, Г. Сухобська, Н. Протасова, Т. Сущенко); самоосвіта як складова самовиховання, самовдосконалення та саморозвитку особистості (Є. Ісаєв, І. Котова, В. Слободчиков).

Поряд із цим вивчення проблеми розвитку професійної самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів вищої аграрної школи у теорії та на практиці показує недостатню розробленість питання у науковій літературі, зокрема ефективності процесу самоосвіти в умовах магістратури та її вплив на особистісно-професійне зростання майбутніх викладачів вищої аграрної школи.

Постановка мети статті. Проблема формування навичок до самоосвіти у майбутніх викладачів в умовах особистісно-орієнтованого навчання в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» є актуальною і ключовою у стратегічних напрямках якісної системи підготовки. Загальновизнаною є думка про те, що самоосвіта є одним із головних резервів і факторів підвищення ефективності підготовки фахівців. Таким чином, метою статті є визначення ефективних заходів в освіті для якісного здійснення процесу самоосвіти майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний і соціальний прогрес швидко змінює характер знань, умови праці людини і засоби її діяльності. Відтак, постає проблема перегляду цілей, змісту і технологій професійної підготовки майбутніх викладачів аграрних вишів в умовах магістратури до діяльності в нових, надзвичайно мінливих умовах інформаційного суспільства. Приведення професійної діяльності викладача у відповідність до змін відбувається в умовах навчання у магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи». Тому назріла необхідність обґрунтування інноваційних підходів для створення ефективної системи підготовки майбутніх викладачів вищої аграрної школи в умовах магістратури з урахуванням пріоритетності самоосвіти.

Її специфіка полягає в тому, що в процесі самоосвіти суб'єкт і об'єкт освіти виступають в одній особі. Самоосвіта майбутніх викладачів в умовах магістратури – це особливим чином організований процес розвитку та збагачення сукупної культури магістранта на основі сформованих у нього освітніх потреб. Цей факт зумовлює особливе місце самоосвіти в системі навчально-виховного процесу майбутніх викладачів.

По-перше, самоосвіта об'єднує попередню освіту майбутнього викладача й освіту в магістратурі, підвищення кваліфікації в курсовий та міжкурсний періоди. По-друге, саме із самоосвіти в майбутньому розпочнеться післядипломна освіта майбутніх викладачів. По-третє, самоосвіта настільки тісно пов'язана з усіма без винятку підсистемами післядипломної освіти (підвищенням кваліфікації, отриманням нової або спорідненої педагогічної спеціальності, аспірантурою), що входить до їх складу і зумовлює ефективність функціонування кожної.

У наукових працях термін «самоосвіта» характеризується як постійна діяльність викладача, спрямована на розширення й поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня предметної підготовки, постійне вдосконалення своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію. Звідси випливає завдання для науково-педагогічних працівників відповідної магістратури – забезпечити умови становлення та розвитку системи самоосвіти, спрямованої

на розвиток особистісно і соціально значущих рис особистості майбутнього викладача, його професійних компетенцій.

Зміст, форми, методи й умови стимулювання свідомої самоосвіти майбутніх викладачів вищої школи досліджувалися в працях Ж. Вітліна, В. Кобури, В. Котляр, Н. Кузьміної, К. Нефедової, Є. Туркіної та інших.

У науково-педагогічних працях учені, які досліджували зазначену проблему, одночасно пов'язують самоосвіту з діяльністю. Зокрема Г. Коджаспірова переконує, що «...під самоосвітою потрібно розуміти спеціально організовану, самодіяльну, систематичну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення означених особистісно чи суспільно значущих освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних і професійних запитів та підвищення кваліфікації». Автор вважає, що все людське життя є джерелом постійного саморозвитку й самоосвіти [1].

М. Кузьміна відзначає, що самоосвіта – це самостійна, цілеспрямована пізнавальна діяльність, що ґрунтується на внутрішніх мотивах особистості й здійснюється без детального керівництва ззовні; мета, шляхи її досягнення, час, методи занять, джерела отримання знань плануються тим, хто вчиться, цей процес відбувається з ініціативи особи, яка самостійно оволодіває знаннями [2].

Самоосвіта майбутнього викладача вищої аграрної школи – цілеспрямована, наближена до дослідницької, самостійна діяльність з формування та розвитку професійно-педагогічних знань, вмінь з метою їх застосування у майбутній діяльності.

У сучасному суспільстві постійна самоосвіта, з одного боку, все більше стає умовою успіху в професійній діяльності, а з іншого – захищає від інтелектуального зубожіння особистості. Тому основним змістом самоосвіти у вищій школі аграрної галузі є оновлення і вдосконалення знань, що є у майбутнього викладача, його умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійно-педагогічної компетентності.

Можна зазначити, що самоосвіта майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу в умовах магістратури здійснюється різними засобами: систематичне вивчення новинок спеціальної і психолого-педагогічної літератури, при цьому робляться нотатки, складаються конспекти або тези. Бажано складати спеціальні картотеки, які допомагають використовувати необхідний матеріал. Ефективні результати самоосвіта дає у тому випадку, коли вона здійснюється цілеспрямовано, рівномірно й систематично.

Апробація майбутніми викладачами нових форм професійно-педагогічної роботи у магістратурі, їх різноманітність допомагають підтримувати інтерес до предмета і процесу навчання, викликають прагнення до вдосконалення, що в майбутньому допоможе запобігти професійному вигоранню. Реалізація творчого потенціалу майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу, його самоосвітньої діяльності найбільш ефективно відбувається за таких умов: створення сприятливого психологічного клімату, атмосфери творчого пошуку новизни; регулярне і своєчасне фіксування досягнень кожного; стимулювання ініціативи; прояв довіри і поваги до індивідуального педагогічного доробку кожного магістранта.

Сама результативність самоосвіти залежить від структури процесу управління цією діяльністю, який передбачає: під час підготовки – з'ясування мети діяльності і відносин, що складаються між її учасниками; визначення завдань і планування роботи; під час здійснення – організацію діяльності, аналіз ходу процесу і його корекцію; під час підведення підсумків – аналіз ефективності зробленого, визначення нових завдань.

Ефективність самоосвіти майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів в умовах магістратури залежить від методичного забезпечення, перед яким стоїть завдання створити магістранту умови для інтелектуального, соціального і духовного розвитку, самореалізації особистості та досягти оптимальної реалізації впливу самоосвіти на розвиток особистості майбутнього викладача.

Науково-педагогічні працівники магістратури спеціальності «Педагогіка вищої школи» повинні спрямувати свою діяльність на вирішення виникаючих проблем. Але насамперед, слід приділити увагу здійсненню керівництва самоосвітньою діяльністю майбутніх викладачів, дотримуючись нижчезазначених функцій:

– *аналітико-прогностична* (здійснення діагностики і спонукання до самодіагностики професійної діяльності);

- *планування* (допомога у формуванні проблеми і очікуваних результатів);
- *цільова* (допомога у виборі форм реалізації програми самоосвіти);
- *організаційно-координаційна* (підбір літератури, консультації щодо розробки програми, організація демонстрації успіхів);
- *контрольно-оцінна* (планування системи контролю).
- *регулятивно-корекційна* (рефлексивна оцінка процесу і результатів, вихід на нову проблему);
- *соціально-психологічна* (створення сприятливого мікроклімату, необхідного для продуктивної роботи майбутнього викладача; з метою стимулювання самоосвітньої діяльності магістрантів систематично висвітлювати результати їхніх успіхів: випуск методичних бюлетенів, семінари з презентацій педагогічних новинок, публікації методичних знахідок, створення банку творчих доробок).

По-друге, під час планування та організації самоосвіти слід зважати на результати проведених моніторингових стану професійно-педагогічного рівня майбутніх викладачів.

По-третє, необхідно вдосконалювати зміст та форми проведення самоосвіти, адаптуючи їх до запитів та потреб сучасності.

Пропонуємо класифікацію методико-педагогічних заходів щодо стимулювання самоосвіти майбутніх викладачів вищої аграрної школи:

I група – підсилення практичного напрямку самоосвіти:

- навчальні семінари на базі відкритих навчальних занять;
- розв’язання проблемних педагогіко-дидактичних завдань;
- інструктивно – методичні консультації і наради;
- заняття-тренінги;
- співбесіди з майбутніми викладачами.

II група – підсилення наукового напрямку самоосвіти. До неї входять:

- психолого-педагогічні семінари;
- презентації педагогічних новинок;
- проблемні семінари;
- педагогічні читання.

III група – колективна творчість:

- круглий стіл;
- випуск методичного бюлетеня;
- творчі майстерні.

IV група – заохочення майбутніх вчителів до активної творчої діяльності, що передбачає:

- предметно-методичні тижні;
- узагальнення педагогічного досвіду;
- ділові ігри;
- конкурси професійно-педагогічної майстерності.

V група – оприлюднення індивідуальних доробків:

- публікація методичних знахідок;
- творчі звіти;
- майстер-класи.

Висновки. Отже, майбутній викладач вищого аграрного навчального закладу повинен не тільки здобувати знання з предметів програми підготовки у магістратурі, опанувати вміння та навички використання цих знань, методи дослідницької роботи, а й вміти ефективно здобувати нові наукові відомості. Результати нашого дослідження показують, що ефективність процесу самоосвіти майбутніх викладачів аграрних вишів багато в чому залежить від диференційованого підходу до організації навчально-виховного процесу в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи».

Актуальні напрями подальшої розробки проблеми. Сучасні вимоги до особистості майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу на перше місце ставлять систематичну самостійну роботу з розвитку професійно-педагогічної компетентності, поглиблення теоретичних знань та практичних умінь. Проблема самоосвіти в зазначеному аспекті стає все більш актуальною. Таким чином, в подальших наукових дослідженнях плануємо розкрити психологічні аспекти та специфіку викладацької діяльності.

Список використаних джерел

1. Коджаспирова Г.М. Культура профессионального самообразования педагога / Г.М. Коджаспирова. – М.: Педагогика, 1994. – 545 с.
2. Кузьмина М.Г. К вопросу о понятии «самообразование» / М.Г. Кузьмина // Формирование у учащихся стремления к самообразованию. – Волгоград: ВГПИ, 1976. – С. 15–18.

References

1. Kodzhaspirova, G.M. (1994), *Kul'tura professional'nogo samoobrazovanija pedagoga* [The culture of professional self-education of the teacher], Pedagogika Publ., Moscow, Russia, 545 p.
2. Kuz'mina, M.G. (1976), *K voprosu o ponjatii "samoobrazovanie"* [On the concept of "self-education"]. *Formirovanie u uchashhsja stremlenija k samoobrazovaniju* [The development of students aspirations for self-education]. VGPI Publ., Volgograd, USSR, pp. 15-18.

В статье освещен вопрос эффективности организации учебно-воспитательного процесса для будущих преподавателей высшей аграрной школы в условиях магистратуры, в частности процесса самообразования. На основании проведенного анализа разных точек зрения известных исследователей уточнено определение понятия «самообразование будущего преподавателя высшей аграрной школы». Предложены методическо-педагогические мероприятия повышения эффективности процесса самообразования будущих преподавателей высшей аграрной школы в условиях магистратуры.

Ключевые слова: эффективность, самообразование, будущий преподаватель, магистратура, деятельность.

The issue of forming future teachers' self-education skills in the conditions of student-oriented education in graduate courses for specialty «Pedagogy in Higher School» is a relevant and principal one among the strategic directions of ensuring a high-quality system of training. The article highlights the effectiveness of the educational process organization for future teachers in higher agricultural schools within their graduate level of training, in particular, in what concerns the process of self-education. On the basis of analyzing various views of renowned researchers, the essence of the concept of self-education of future teachers of higher agricultural schools has been clarified. Self-education of future teachers is not just an important form of their educational process, but it should become its mainstay. The above is not possible only through the transfer of knowledge in finished form. It is required to achieve future teachers' transformation from the passive consumers of knowledge into its active creators, able to state a problem, analyze the ways of its solution, find an optimal result, and prove its correctness. In modern conditions, such skills must be developed and acquired in the process of self-education. The article suggests methodological and pedagogical measures to increase the efficiency of the self-education process of future higher agricultural school teachers taught in their graduate courses.

Key words: efficiency, self-education, future teacher, master, activities.

Одержано 25.02.2015.